

ומוכרת, היא מאירה את שכל האדם, והוא ניצל בעזרתה מטעויות דקות שיכולות לרדוד אותו לטעויות חמורות, שהדרך חורה מהם קשה ביותר. הכרת התורה, לימודה וזכורה, הם כל כך חשובים, שאפילו כאשר יהודי איננו שומר מצוות כראי שלימד תורה, שהיא תאיר את חייו. כך נאמר במדרש "על הפסוק בספר ירמיה": "ואתיו עזבו ואת תורתיו לא שמרו, והמאמר שבת המזרחי למושב. תשובה זו נכונה גם ביחס לזיוויים שקיבלו שבע מצות הכתובות בתורה, ועל כן גם עליהן מוטלת החובה להכיר את חלק התורה שלנו הנוגע להם.

אם כן, המפתח לכל טוב הוא לימוד התורה. עם כל מעלת שכלו החשוב של האדם, אין הוא מוחסן מכשולות ומטעויות. מה עוד, שאיביו הגדולים ביותר שוכנים בתוכו. יצרו, המושכים אותו להפילו לתהום עמוקה, נמצאים בשכלו ובכוחות נפשו, כדברי המשנה באבות: "הקנאה והתאוה והכבוד מוציאין את האדם מן העולם".

החולשה בלימוד היא אם כל הסכנות. מתוך כך, הבקשה הראשונה אחרי הדעת היא על התשובה לתורה, שהיא המביאה לכל התיקונים כולם. כולנו צריכים לשוב אל התורה, כל אחד לפי מדרגתו. הרחוקים חייבים לחזור ללימוד תורת אומתם זה למעלה משלושת אלפים שנה, לכל הפחות מתוך כבוד לעצמם ולמורשתם.

ביחוד הלכה

השיבנו, הכרת האמת, שעליה דיברנו זה עתה. תאפשר לנו למצוא את הדרך הנכונה לחזור בתשובה אל ה' כי גם המוסריות והמהימנות במילוי חובות מותרות בהכרח השכליות הנכונה; ובלוי ידיעות מספיקות וכוח הבחנה, אף השאיפה המוסרית ביותר נדונה לכשלוף נראש, או לפחות נשקפת לה הסכנה של שגיאות פאטאליות. אמנם גם החשובה האמיתית וקוקה, ואולי לא פחות מן ההכרה הרדומה הקודמת לה, לסייעתא דשמיא, כמו שכבר אמרנו לעיל בפירושו לתפילה. וזהו רצון, שהריגילנו בחורחך. (עיינו גם הרמב"ם, הלכות תשובה, פ"ו, ה"ד). אולם אם האדם שואף באמת וביושר לתשובה אל ה', הרי הקב"ה יעזור לו להתגבר על כל הקשיים בדרכו אליו. כי "הבא לספר מסעיין אותו" (וימא לח ע"ב). לכן, אם אנו מבקשים מה', שיתמור בנו ויאפשר לנו להגיע עד סוף דרכה של התשובה, והחזירנו בתשובה, שלימה לפניך. — הרי אנו סומכים לבקשה הראשונה של הארה רוחנית את המשאלה השנייה על סיוע אלהי גם בהגשמת שאיפותינו המוסריות והדתיות.

בניגוד לתורה, שהיא הלימוד העיוני, הרי "עבודה" היא השירות המעשי על ידי קיום המצוות. לכן נאמר בתפילתנו: "וקרבנו מלכנו לעבודתך", כי הצורה הרציפה והדרושה של העבודה הזאת היא, שפסיימים אותה כמצות המלך, מבלי "לצפות לקבל שכר", כמו אברהם, יעקב, דוד ומשה, שכל אחד מהם עבד את ה' כעבד לפני מלך" (ע' ספרי, דברים ג, כד).

החזירנו בתשובה שלימה לפניך, עיינו ליקום על דברי הושע י, ב. שובה ישראל עד ה' אלהיך: אם עלב אדם את חבריו קבל עם ועדה, ידרוש חבריו שיפייסוהו לפני אותם האנשים. לא כן הקב"ה! אם נתחלה או נתכזה שמו, ח"ה הרי הוא אמר לחוטא: עשה תשובה לפני ואני אקבלנה! — על רעיון זה, שה' ברחמי מוכן תמיד לקבל ברחון את תשובתנו אפילו בסתר, רומזת המלה "לפניך" שבברכתנו, דהיינו: "לפניך לבד".

זאת היא המלה הרבה הזאת

השיבנו אבינו למורתך וכו'. מטיי האדם כלולים בתחשבה זכו ומפשטה. זהו השינוי להורדת בדבר. וקצתו לפנותך במפשטה. והחזירנו בתשובה נמשכה נמשכה. ובכיון המשובט שפטיקט כוא פינת החטא נחמת כח"ס הרמב"ם ז"ל שיעד עליו יודע הפגומות שלא ישוב בהטא היה עוד. לכן אמר בזה מלה לפניך. שחטא חטא על המפשטה. ומתן עוד ע"ד מחל"ל גיורא מפונה שנתממת נכפא הכבוד זה לפניך. ולפי שבעיני המשובט לא הפיימו. זה לא הכחמה ולא הננזחה והמוריס. רק הקב"ה נכחמו ופקימו לקבל המונטא החוטא כחמח"ל. לכן אמר הוואס נמשכה ביהא ימ' מחד לטוה דיהא במשובט. וזהו כוונת ירמיה(ד, א) אם משוב יכחל נחם ה' אלי משוב ואם חטאי שקייץ מפני ולא סנד. אם לטון לטוב חטוב אלי כי איני כולם במשובט. אבל זולתי. המוריס והכחמה ירון מסכימין לה. רק בלחוף שחסיס משובט שלימה לפני. שחסיס שקייץ מפני. שאני יודע מתעלמות לב אטוד על כספי שקייץ משוב פינת החטא שלא סנד עוד למשוב כזה: דובר שלום

וא כ"ד מאמר ח"ל כל הטורק ממש עול תורם חנון המרבה לסלוח

סלח לנו, הכרת האמת, תשובה אל ה', טוהר מוסרי, הם שלבי ההתפתחות של האישיות האמיתית, התפתחות בדרך אל שיא השלמות המוסרית. רק אחרי השגת דרגת התשובה אפשר לצפות לכפרת עוונותינו. "סליחה" זו היא הרצוי הסובייקטיבי, על ידי החזרתו של היחס האיש הקודם בין המתקין לבין הנחקק; ואולם "מחילה" היא הויתור הענייני — האובייקטיבי על הנקמה ועל העונש, המגיעים לחוטא. ועל פי הגדרות אלה מאפיינים הכינויים "אבינו", ו"מלכנו" את יחסו הכפול של הקב"ה כלפינו: אם "כבנים" אנו, "רחמנו כרחם אב על בנים", ו"עבדי" "כעבדך" אמרנו, "הננו וחוציא כאור משפסנו", כמו שאנו אומרים בתפילת מוסף של ראש השנה ב"היום הרת עולם".

חנון המרבה לסלוח, על פי ישעיה נה, ז, וישב אל ה' וירחמהו ואל אלהינו כי ירבה לסלוח. כפרת החטאים, לפי כל דברינו, אינה אלא פעולת "חגיגה" מיוחדת, כלומר, יתור מפורש. לפנים משורת הדין, על העונש החוטא (עיינו במיוחד ירושלמי מכות ב, ו). לפי שכן הדין מוצדקת בהחלט החבינה, שעובר עביה יבוא על עונשו, והצויר לו לפי חוק, ואם הקב"ה כמלך רבוני אינו משתמש במידת בכל חמרת חוקיו ולעיתים אינו עומד על העונש העבירי, הרי זה סימן ש"חנון" הוא וברחמי הרבים הוא "מרבה לסלוח".

ביחוד הלכה

כשננות ונקלים יהיו נענינו לסלוח כמו שהטא נקל מפשט. ולפי המלך דומות שננות הטא כדוטה כמו שטא' מלך נמשפט יעמיד ארץ. ולכן יש לומר לו כי שפטו לפי שפטו גדול מחטא. ומחילה יש לבקש מכל אדם המדקדק על תצויו או על עבדו שימחול לו עלצוט אבל אין לומר שיסלה לו עלבנות. ולכן יש לומר לאכ שאיני מקפיד ומדקדק כל כך סלה לט. כלומר שאף הקפדה מועטה לא תשאר

זאת היא המלה הרבה הזאת

סלח לנו אבינו. זה האמר בנרכה זו אבינו כתב ספור והלגוש משום הא דכתיב וישב אל ה' וירחמהו ואל אלהינו וירחמנו ואל אלהינו כי ירבה לסלוח ע"כ אנו מוכיחים רחמי האל כדכתיב כרחם אב על בניו. שירחם עלינו ויסלה לנו עכ"ל. ושיון עוד נקמן: סלח לנו אבינו כי חטאת ע"ש וסלחת לעמן אשר חטאו לך: כחל לנו מלכת כי שפטו. ע"ש ולכל פשעיה אשר פשטו כן. ומתן סליחה וסלוח לאכ. ומחילה ושפט למלך מפני שכל זמנות שטוטה הנו דומות לפני האב

זאת היא המלה הרבה הזאת